

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Ailesi'ne teşekkürlerimizle. “R. Chaim Schimmel’in Tora’sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekle değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna’yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift.” – Rabi Sacks

Mişpatim

Köleliğin Yavaş Gelen Sonu

Mişpatim *peraşasında*, Tora’nın büyük biçimsel özelliklerinden birine tanık olmaktayız: hikâyeden kanuna geçiş. Şimdiye kadar Şemot kitabı öncelikli olarak hikâye üzerine kuruluydu: Bene Yisrael’in köleleştirilmesinin ve özgürlüğe olan yolculuğunun hikâyesi. Şimdi ise ayrıntılı yasama kısmı, “özgürlük anayasası” gelmektedir.

Bu tesadüfî bir şey değil, bir esastır. Yahudilikte kanun, halkın tarihi deneyiminden kaynaklanarak gelişir. Mısır Yahudi halkının ruh okuluydu; buraya dair hatıralar, halkın özgürlük sanatına ve zanaatına dair sürekli gördüğü semineri teşkil ediyordu. Onlara gücün yanlış tarafında olmanın nasıl bir duygu olduğunu öğretiyordu. Bu haftaki *peraşada* yankılanan bir cümle “Siz yabancı olmanın nasıl bir duygu olduğunu bilirsiniz” (Şemot 23:9) demektedir. Yahudiler, köleliğin acı tadını asla unutmama emrini almış olan halktı. Bu sayede özgürlüğü hiçbir zaman kanıksamayacaklardı. Özgürlüğü kanıksayanlar, zaman içinde onu kaybederler.

Bu ilkenin, *peraşamızın* başındaki kadar açık olduğu başka bir yer yoktur. Birkaç haftadır Bene Yisrael’in tarihi kölelik tecrübelerini okumaktayız. Bu nedenle Mişpatim *peraşasının* sosyal yasaması da kölelik konusuyla başlamaktadır. Burada büyüleyici olan nokta, bu konuda nelerin söylendiğinden çok, nelerin söylenmediğidir.

Tora “köleliği lağvedin” dememektedir. Bunun yapılması tabii ki gerekiyordu. Şu ana kadar okuduğumuz hikâyenin tüm ana fikri zaten bu değil midir? Yosef’in kardeşleri onu köleliğe satmışlardı. Yosef, Mısır baş veziri *Tsafenat Paneah* sıfatıyla onları kölelikle tehdit etmişti. Nesiller sonrasında “Yosef’i

tanımayan” bir Paro tahta çıktığında tüm Bene Yisrael Mısır’ın köleleri haline gelmişti. Kölelik, tıpkı intikam gibi, doğal hiçbir sonu olmayan habis bir döngüdür. Öyleyse neden buna doğaüstü bir son verilmesin? Tanrı neden “Bundan sonra kölelik olmayacak” dememiştir?

Tora bize daha önceden üstü örtülü bir mesaj vermiştir. İnsan doğasında değişim mümkündür, ama zaman alır. Ve engin ölçekte bir zamandır bu: asırlar, hatta binyıllar alır. Tora’nın değerler sistemi açısından bakıldığında, gücün bir insan tarafından başka bir insanın üzerinde, onun rızası olmadan kullanılmasının, insani saygınlığa karşı temel bir saldırı olduğu konusunda pek az şüphe olabilir. Bunun doğruluğu yalnızca efendi ile köle arasındaki ilişkiyle sınırlı değildir. Birçok klasik Yahudi açıklama otoritesine göre bu, kral ve tebaası, yöneticilerle yönetilenler arasındaki ilişkiler açısından da doğrudur. Hatta Hahamlarımıza göre bu, Tanrı ile insanlar arasındaki ilişki açısından bile doğrudur. Talmud, eğer Tanrı Bene Yisrael’i, “dağı başlarının üzerinde havada asılı halde tutmak suretiyle” (Şabat 88a) Tora’yı kabul etmeye gerçekten zorlamış olsaydı, bunun, antlaşma koşullarının ta kendilerine karşı bir itiraz sebebi teşkil edeceğini söyler. Bizim Tanrı’nın *avadim*, yani kulları olduğumuz doğrudur, ama bu yalnızca atalarımız kendi özgür iradeleriyle bunu seçtikleri için olmuştur. (Bkz. Yeoşua 24. Orada Yeoşua halka, tercih ettikleri takdirde, hemen o zaman ve orada antlaşmadan çekilme özgürlüğü tanımaktadır.)

Sonuç olarak kölelik lağvedilecektir, ama Tanrı’nın bizimle olan ilişkisinin temel bir ilkesi, O’nun bizi, kendi özgür irademizle mümkün olandan daha hızlı bir şekilde

değişmeye zorlamadığıdır. Bu yüzden Mişpatim köleliği lağvetmemekte, ama insanları, evet, kendi tempolarına uygun olarak, onu kendi iradeleriyle lağvetmeye sevk edecek bir temel kanunlar serisini harekete geçirmektedir. Söz konusu kanunlar şunlardır:

Bir İbrani köle satın alırsan, [bu köle] altı yıl hizmet edecek ve yedincide karşılıksız olarak serbest kalacaktır... Eğer köle "Efendimi, eşimi ve çocuklarımı seviyorum; serbest kalmak istemiyorum" derse, efendisi onu mahkemeye getirmelidir. Onu kapının ya da pervazın yanına getirerek, efendisi onun kulağını bizle delecektir. [Köle bunun ardından efendisine] zamanın sonuna dek hizmet edecektir. (*Şemot 21:2-6*)

Bu kanunlarla yapılan şey nedir? Öncelikle, köleliğin doğasında temel bir değişim meydana gelmektedir. Bu artık kalıcı bir statü değil, geçici bir durumdur. İbrani bir köle yedi yılın sonunda özgür kalacaktır. Kendisi bunu bilmektedir. Özgürlük, köleyi, efendisinin keyfine göre değil, Tanrısal emir gereği beklemektedir. Sabit bir sürenin sonunda serbest kalacağınızı bildiğiniz zaman, bedensel olarak köle olsanız da, zihninizde, özgürlüğünü sadece geçici bir süreliğine kaybetmiş özgür bir insansınızdır. Bunun ta kendisi devrimsel niteliktedir.

Yine de sadece bu yeterli değildi. Altı yıl uzun bir süredir. Bu yüzden Şabat tesis edilmiştir; böylece köle, yedi günde bir özgürce hava soluyabilecektir: kimse ona çalışmasını emredemeyecektir:

Altı gün boyunca çalış ve tüm işlerini yap; fakat yedinci gün, Tanrın *A-Şem* için *Şabat*'tır. [O gün] hiçbir iş yapmamalısın – ne sen...ne kölen ve cariyen... Böylece kölen ve cariyen de senin gibi dinlenebilecektir. Mısır Ülkesi'nde köle olduğunu ve Tanrın *A-Şem*'in seni oradan kuvvetli bir elle ve uzanmış bir kolla çıkardığını hatırla. Tanrın *A-Şem* sana *Şabat* gününü yapmanı bu nedenle emretti. (*Devarim 5:12-14*)

Ancak Tora, her kölenin özgürlük istemeyebileceğinin de tamamen farkındadır. Bu da Yisrael tarihinin içinden çıkmaktadır. Bene Yisrael çöldeyken bir kereden fazla Mısır'a dönmek istemiştir. "Mısır'da bedava yediğimiz balıkları hatırlıyoruz; salatalıkları, karpuzları, pırasaları, soğanları ve sarımsakları!" (Bamidbar 11:5).

Raşi'nin işaret ettiği üzere "bedava" (*hinam*) ifadesi sözlük anlamıyla kullanılmış değildir. Ne de olsa bunların bedelini yaptıkları ağır işlerle ve hayatlarıyla ödemişlerdi. Burada "bedava" sözcüğü, "mitsvalardan muaf halde", "emirlerden, yükümlülüklerden, görevlerden sorumlu olmaksızın" anlamındadır. Özgürlük son derece yüksek bir bedeli, yani ahlaki sorumluluğu da beraberinde getirir. Birçok insan Erich Fromm'un "özgürlük korkusu" diye adlandırdığı kavrama örnek teşkil etmiştir. Rousseau "insanları özgür olmaya zorlamak"tan bahsetmişti ki bu, zaman içinde, Fransız Devrimi'ni takiben terörün hüküm sürmesine yol açmış bir dünya görüşüydü.

Tora insanları özgür olmaya zorlamamaktadır, ama bir damgalama ritüelinde de ısrar etmektedir. Eğer bir köle özgür kalmayı reddederse, efendisi "onu kapının ya da pervazın yanına getirerek kulağını bizle delecektir". Raşi açıklar:

Delinmek için neden bedeninin diğer herhangi bir uzvu değil de kulak seçilmiştir? Raban Yohanan ben Zakay şöyle dedi: Sinay Dağı'nda 'Çünkü Bene Yisrael Benim kullarımdır' sözlerini duymuş, ama yine de gidip kendisine bir efendi edinmiş olan [kişinin kulağı] delinmelidir! Rabi Şimon bu pasuğu güzelce açıklamıştı: Kapı ve pervazın evdeki diğer objelerden farkı nedir? Tanrı bir anlamda şöyle demiştir: "Mısır'da kapının kirişinin ve iki pervazının üzerinden geçtiğim ve 'Çünkü Bene Yisrael Benim kullarımdır' – Benim kullarımdır ve kulların kulları değildir! – dediğim zaman kapı ve pervazlar buna tanık olmuştu. Ama bu kişi gidip kendisine bir efendi edindi. Bu yüzden [kulağı da] onların huzurunda delinmelidir."

Bir köle, eğer istiyorsa, köle olarak kalabilir; ama bu, Tanrı'nın, halkı için ne istediği kendisine hatırlatılmadan olmayacaktır. Bu kanunların amacı, nihayetinde, insanın özgürce seçeceği bir zamanda köleliğin lağvedilmesine götürecek bir dinamiği yaratmaktır.

Ve öyle de olmuştur. Britanya'da köle ticaretini lağvetme kampanyasına liderlik edenler, Quakerler, Metodistler ve Evanjelicleri motive eden başlıca etken, dini inançtı. Onlara ilham veren, özellikle, Tanah'ın Mısır Çıkışı hakkındaki anlatımı ve Yeşayau'nun "tutsaklar için özgürlük ilan

etme ve mahpusları serbest bırakma”
(Yeşayau 61:1) çağrısıydı.

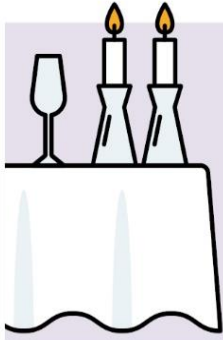
Kölelik Birleşik Devletler’de ancak bir iç savaş sonrasında lağvedilmişti ve köleliği savunmak için Tanah’tan alıntı yapanlar vardı. Abraham Lincoln’un ikinci kez başkan olarak yemin ettiğinde ifade ettiği gibi:

“Her ikisi de aynı Kutsal Kitabı okuyor ve aynı Tanrı’ya dua ediyor ve her biri diğerine karşı O’nun yardımına başvuruyor. Herhangi bir insanın, kendi ekmeğini başkasının alın teriyle kazanmak için adil bir Tanrı’nın yardımını istemeye cüret etmesi garip görünebilir; ama gelin yargılamayalım ve yargılanmayalım.”

Yine de, Birleşik Devletler’de köleliğin kaldırılmasındaki küçümsenemeyecek bir etken de Bağımsızlık Bildirgesi’nde yer alan, “tüm insanların eşit yaratıldığı” ve Yaradan tarafından kendilerine, aralarında “yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışı”nın da

bulunduğu devredilemez hakların bahşedildiği şeklindeki ilkeydi. Bu sözleri yazan Jefferson şahsen köleleri olan biriydi. Ama işte, ideallerin uyur halde bekleyen gücü buradadır. İnsanlar, bir yandan kendi özgürlük ve saygınlık haklarında ısrar ederken diğer yandan bunları başkalarından esirgedikleri takdirde, zaman içinde, bir tezat ortamında yaşadıklarını görürler. İşte değişim böyle zamanlarda olur ve vakit alır.

Eğer tarihin bize anlattığı bir şey varsa, o da Tanrı’nın – her ne kadar sık sık acı bir şekilde sınırsa da – sabırlı olduğudur. Tanrı köleliğin lağvedilmesini istemişti, ama bunun, köleliğin nasıl bir kötülük olduğunu ve nasıl kötülük ettiğini kendi başlarına gören özgür insanoğulları tarafından yapılmasını istemişti. Bize tarihi incelememizi öğreten, tarihin Tanrısı, zaman içinde tarihin verdiği dersi – özgürlüğün kişiden kişiye farklılık gösteremeyeceğini – öğreneceğimiz konusunda bize güvenmiştir. Eğer özgürlüğü kendimiz için gerçekten arıyorsak, onu başkalarına da bahşetmemiz şarttır.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Sizce aile hikâyelerimiz ve anılarımız, bugün daha iyi tercihlerde bulunmamıza nasıl yardımcı olur?
2. Bazı insanların, kendilerine özgür olma fırsatı tanındığı zamanlarda bile özgürlükten korkmalarının ve kısıtlamaları tercih etmelerinin sebebi ne olabilir?
3. Sizce Tanrı neden, insanların ahlaki eksiklikleriyle yüzleştiği zaman derhal müdahale etmek yerine sabır göstermeyi tercih etmiştir? Tanah’ta bunun karşımıza çıktığı başka zamanlar var mıdır?